

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מסכת מועד קטן דף ד' ע"א

בגמ', אלא הלכתא לרבי ישמעאל, קראי לרבי עקיבא וכו'.

[א.] עי' בתשו' חוות יאיר (סי' קצ"ב) שמאריך להקשות על דברי הרמב"ם בהקדמה לפי' על המשניות [וכן ברפ"א מהל' ממרים] שכתב "דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו", והחוות יאיר מציין להרבה מקומות שמצינו שנחלקו בהלכה למשה מסיני. ואכן החו"י דוחה דברי הרמב"ם, ומקיים דברי הראשונים שחולקים עליו, שאף בהלכה למשה מסיני שייך מחלוקת [בתו"ד כותב החו"י שפי' המשניות כתב הרמב"ם בילדותו, ולכן שגה בזה. אך כמצויין לעיל, הרמב"ם שנה דבריו בהלכותיו. ויתכן שאילו החו"י היה זוכר זאת בעת כותבו התשובה, לא היינו זוכים לדעתו המאירה בענין זה].
בסו"ד כותב החו"י "להציל דברי הרמב"ם הצלה פורתא, שמה שכתב שהלכה למשה מסיני אין בו מחלוקת, רצונו לומר בכלל הדבר, טמא טהור, אסור מותר, כשר פסול, כדרך החולקים. וכן נפרש שאין שכחה בכלל הדבר". כלומר, הרמב"ם התכוון ללמדנו, שרק בעצם ההלכות לא תיפול מחלוקת, אבל בסעיפי ההלכה אפשר שתיפול מחלוקת.
ולכאורה בסוגיין מוכח ביאור חדש מהו כלל הדבר, דההלכה היא בוודאי אסורה או מותרת לכו"ע, ואין בזה שני שיטות הפכיות, אך יתכן שיהיה מחלוקת האם הדין נלמד מפסוק, או שהדין הוא קבלה מהלכה למשה מסיני. ועוד חזון למועד בזה בס"ד.

בגמ', ורבי יוחנן אמר, ר"ג ובי"ד מדאורייתא בטיל להו. מאי טעמא, גמר שבת שבת משבת בראשית, מה להלן היא אסורה, לפנייה ולאחריה מותרין, אף כאן, היא אסורה, לפנייה ולאחריה מותרין.

[ב.] והקשו התוס' (ד"ה מה להלן) "ואי קשיא והא מפקינן מקרא במס' יומא פרק בתרא (פ"א): דצריך לעשות תוספת גבי שבת בין בכניסתה בין ביציאתה להוסיפה מחול על הקודש. איכא למימר ההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא, וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף".

ותוספות הרא"ש כתב בשם הראב"ד: "דהאי תוספת שמוסיפין מחול על הקודש אינו אלא בין השמשות שלהן שהוא אסור וצריך להפסיק מעט קודם בין השמשות כדי שלא יכנס לבית הספק, אבל מן הודאי ושלא מחמת הספק לא אסרינן ליה, ואילו הכא הוה אסרינן מעיקרא ואתא איהו ושרא".

והקורן אורה תמה על התוס', וז"ל: "מה שכתבו התוס' כאן דר' יוחנן מודה בתוספת כל שהוא בשבת, וכי ההוא שיעורא הא מודה ר"ג דצריך להוסיף, דבריהם ז"ל אינן מובנים, דמאי ענין תוספת כל שהוא לשיעור, דבשלמא גבי שבת וי"ט שהיום קדוש מלעשות בו מלאכה על כן מוסיפין שעה אחת על היום בקדושה זו לאסור במלאכה, אבל קדושת שביעית לא שייכא אלא בעבודת הארץ לשבות מעבודתה, ולא נאסרה אלא החרישה שיהיה לצורך שביעית, וכן הקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית, ושיערו חכמים בזה דל' יום לפני ר"ה הוי החרישה לצורך שביעית, א"כ אין ענין שעה אחת לכאן, אלא בשביעית התוספת הוא מה שהוא לתיקון על שביעית, ובשבת וי"ט התוספת הוא לאסור במלאכה, כמו שהמלאכה אסורה בשבת עצמה בין לצורך היום בין שלא לצורך, וכן מוכח מהא דאמרינן בר"ה (ט. דלר"ע ילפינן דמוסיפין מחול על הקודש בשבת וי"ט משביעית, שמע מינה דתוספת שבת ושביעית דמיין להדדי כל חד לפי ענינו, אלא ודאי נראה דר' יוחנן לית ליה תוספת כלל בשבת וי"ט, וכן כתבו התוס' להדיא בר"ה שם ד"ה ור' עקיבא, ע"ש בדבריהם" [וכו', עי' עוד בדבריו דרוצה ליישב כן ש' הרמב"ם דפסק כר' יוחנן דלא ס"ל מצות תוספת שבת וי"ט]. וכבר קדמו הפני יהושע (ר"ה ט. ד"ה אמנם לפי ש' נתיישבו דברי הרמב"ם) בביאור דברי הגמ' בסוגיין ושי' הרמב"ם, עיי"ש אף במה שדוחה זאת.

אמנם, בת"י הראב"ד המובא בתוס' הרא"ש הנ"ל, נרוויח ליישב מה שהניחו התוס' בר"ה שם בקושיא, דתוספת שבת הוא לפני בין השמשות, והביאו התוס' שם איזהו מקומן שמזכר איסור המלאכה או הדלקת הנרות רק בזמן בין השמשות. ועי' שם בשפת אמת, שרוצה ליישב שבאותם המקומות הכוונה לנשים, שאינן מחוייבות בתוספת, דהוי מצות עשה שהזמן גרמא [והארכו בעיין דבריו בביאורים ומילואים על פסחים נ"ד. עיי"ש].

אך ע"פ מה שתי' הראב"ד הכא, א"ש, דאף שהתוספת היא קודם בין השמשות, כל חידושה היא רק להציל מספק בין השמשות, ואין זה דין תוספת ומצוה בפני עצמה, להוסיף בזמן הודאי, אלא רק כדי שלא יגיע לספק, ושפיר אפשר לקוראו כבר בין השמשות, ולא לפני בין השמשות, ודו"ק.

[ג.] ובמה שתירצו התוס' "איכא למימר ההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא, וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף".

והקשה **השואל ומשיב** (מהדו"ד ח"ג כ"ה בסוף התשובה) דלמה צריך רבן גמליאל להודות שחייבים להוסיף משהו על השביעית, והלא במילא יוסיפו, דיש תוספת יו"ט לראש השנה, ומדין התוס' של ראש השנה, ניתוסף אף מצות השביעית שמתחלת בראש השנה.
ורוצה השו"מ להביא ראיה לדברי המהרי"ל שהביא בראש התשובה הנ"ל, וז"ל: "בשו"ת מהרי"ל (סי' ל"ג) הובא באחרונים וז"ל: וכן ראיתי למהר"ש שמתיר לאכול בערב ר"ה מבעוד יום, ומהר"א מווינא כתב בנימוקו, ויש שאין אוכלין ביום כדי שלא יוסיפו מחול על הקדש בהאי יום טוב משום דיומא דדינא הוא, וכמדומה שכן הורה מהר"ם ממגענצא ועל טעם זה תמהתי דהא כבר קדשהו בתפלה ושמא על הכוס עיקר דהוה דאורייתא עכ"ל מהרי"ל, ומשמע דמודה עכ"פ דאין להוסיף מחול על הקדש משום דיומא דדינא הוא, רק דקושייתו

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

דהא כבר התפלל וכבר עשאו קודש בתפלה, והנה שו"ת מהרי"ל אינו ת"י רק כפי מה שהובא באחרונים עכ"ל השו"מ. וממילא צריך תוספת מצד שביעית לחוד. ועי' במשנת יוסף (שביעית ח"א, ל"ד, א') מה שהקשה על השו"מ.

באמצע התשובה הנ"ל כתב השואל ומשיב לגבי ענין אחר, שכשחל ר"ה להיות בשבת, איכא תוספת, ומביא שאמר לו הרה"ק מבארדיטשוב הקדושת לוי זי"ע שאין דין בשבת ולכן אין תוקעין, עיי"ש. ולכאורה בשנה שמתחלת שנת השמיטה בשבת, לא נצטרך לדין תוספת שביעית, דבמילא יהיה מדין תוספת שבת ויו"ט. בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סי' ל"ה, ז) כתב ליישב בקושיא הנ"ל, דנפק"מ לענין מלאכה שאין צריכה לגופה, דבשבת ויו"ט מותרים משום מלאכת מחשבת, משא"כ בשביעית אסורה ע"כ. וכ"כ בתוס' (להלן י"ג. ד"ה נטייבה וכו') דבשביעית גם מלאכה שאצל"ג אסורה ע"ש. וזה כמה שנים שאמרתי בביהמ"ד (שבת שובה תשע"ז) לתלות קו"ז במחלוקת התוס' והריטב"א לעיל (ג: ד"ה יכול ילקה) מה הגדר של תוס' שביעית, דבגמ' היה ה"א שיקבל ע"ז מלקות, והקשו התוס' והיאך לוקין על עשה דתוספת. ותירצו התוס', שכל דיני השביעית נהיינו איסורי הלאו] יחולו בתוספת. והריטב"א כתב, דאין לוקין על עשה, והיינו מכת מרדות. ומשמע מתוס', דתוספת השביעית שונה מדין תוס' שבת ויו"ט, ובמילא לא יהי תוס' יו"ט לה, אלא צריך קבלת תוספת מיוחדת לקבל על עצמו הלאו. משא"כ הריטב"א, ילמד דאין נפק"מ בין תוס' שבת לתוס' שביעית.

שו"ר היום, שכבר הקדמני בזה הביאור הגר"י שלעזינגר שליט"א בשו"ת באר שרים (ח"ד סי' ל"ח), עיי"ש.

בגמ', רבינא ורבה תוספאה הוו קא אזלי באורחא, חזו לההוא גברא דהוה דלי דוולא בחולא דמועדא. אמר ליה רבה תוספאה לרבינא: ליתי מר לשמתיה וכו'.

ד]. ופירש"י: "דהוה דלי דוולא - דולה דליות מים לירקות, וחכמים לא התירו כי אם לבית השלחין בלבד". וכתב תוספות הרא"ש: "פרש"י ולא היה בית השלחין, וקשיא לי דהו"ל לתלמודא לפרושי דשדה הבעל היתה כי סתם גנות שגדלים בהן ירקות בית השלחין הן, ועוד אמאי נקט דקא דלי דוולא, הוה ליה למימר דקא משקה לגינתא. ונראה לי לפרש דשדה בית השלחין היתה, והיה דולה בדלי מן הקילון והיינו דקתני מדלין לירקות מן הקילון לאוכלו במועד דלא אסרו מי קילון אלא ליפותו". ותוס' הרא"ש לא היה לפני הרש"ש שהניח רש"י בתימה, עיי"ש.

התוס' (עמוד ב') כתבו שכאשר מטרתו היא כדי ליפות הירקות ושלא לאכלם במועד, אסור לו להשקותם בכל אופן, ואפילו שלא על ידי טורח גדול, שהרי אין בזה הפסד ואינו דבר האבד. **והרב המגיד** (פ"ב מ"ג ט"ז) כתב להיפך, שמה שנקט התנא "ליפותן", הוא לאו דוקא, שהרי ברייתא זו דנה לענין דליה, באופן שיש בה טורח מרובה, והלא שנינו (לעיל ב.), שאפילו לצורך מניעת הפסד לא התירו לטרוח הרבה. וראה בהג' **רעק"א** על שו"ע (או"ח תקל"ז, ד"ה ט"ז ג) שהשיג עליו, כיון שהירקות ראויים הם לצורך המועד, אם כן יתכן שיהיה מותר להשקותם אפילו בטורח גדול משום הפסד, שאמנם אסרו לטרוח הרבה אפילו במקום הפסד, מכל מקום זהו דוקא כשאין לו שום אפשרות ליהנות ממנו במועד, מה שאין כן כשיכול הוא לאכלו במועד, יש להתיר בצירוף ההפסד, וכמו ששנינו (פסחים מ"א) לענין יום טוב, שמתירים משום "הואיל", לצורך הפסד.

ואולי יש להעמיס את זה בכוננת רש"י, דאם היה מיירי בבית השלחין, והוא אף צורך המועד, היינו מתירין טירחא מרובה, דאמרינן ביה הואיל. אך כיון שלא מיירי בבית השלחין, ואין בו התחלת היתר כלל, ע"כ רצו לנדונו. ומה שנקטו דלי דוולא, ולא משקא לגינתא בסתמא, דאף בכה"ג אסור בבית הבעל, משום הכי דאי היה בית השלחין היה מותר היכא שהוא לצורך המועד, אף שבסתם בית השלחין משום הפסד לא התירו לדלות, ודו"ק.

דף ד' ע"ב

בגמ', אמר ליה, והתניא מדלין מים לירקות כדי לאוכלן. אמר ליה אי תניא, תניא.

ה]. וכתב השפת אמת וז"ל: "בגמ' א"ל אי תניא תניא, נראה דמ"מ גם פי' הראשון אמת דרשאי לעקור פירות לצורך אכילה וליפות השאר אסור, דמסתמא ידע שהדין אמת ולא מצינו חולק עליו, וגם הברייתא דקתני מדלין י"ל דנתכוין לב' הפירושים, וצ"ע שהפוסקים השמיטו דין הראשון".

אמנם מלשון הר"ן משמע דחלקו בפירוש תיבת "מדלין", וז"ל: מאי מדלין שלופי פי' שולף הירקות מכאן ומכאן והיינו דלא קתני בברייתא אלא מדלין לירקות ולא קתני מים. והיינו דאקשי' והתניא מדלין לירקות ומדקתני מים ש"מ דלישנא דהשקאה הוא". וא"כ י"ל, דעל זה הודה לו, שפי' מדלין הוא השקאה, וא"כ ליכא הוכחה ששרי לתלוש בין הערוגות על מנת ליפותן, אף אם אוכל את הנתלשות. וכן יש לדייק בלשון תוספות הרא"ש שכתב וז"ל: "והתניא מדלין מים לירקות א"ל אי תניא תניא. וחוזר אני בי, דמידי דאכילא במועד אין מדקדקין בטורח בין רב למעט, דאם שוחט ומפשיט ומנתח ומולח ומבשל כדי לאכול, קוצר ומעמר דש וזורה ובורר טוחן ומרקד לש ואופה כדי לאכול". ולכאורה לפי השפ"א, הוא לא חזר בו מפירושו בתיבת מדלין, אלא הסכים שיש לה ב' פירושים.

וצ"ע על השפ"א מממה שכתב רבינו חננאל על אתר: "ואסיקנא מדלין מים לירקות כדי לאוכלן ואם בשביל ליפותן אסור. ולית האי מדלין מלשון שלופי כדתנן המדל בגפנים".